

»SIRELA« i bilogorsko-podravsko mljekarstvo (povijesni prikaz razvoja)*

Slavko Kirin i Ivan Štefekov

Sažetak

Rad prikazuje razvitak mljekarske djelatnosti na bilogorskom i podravskom području, gdje »SIRELA« otkupljuje mlijeko.

Opisan je razvitak stočarske proizvodnje, posebice govedarstva, kao i povijest prvih mljekara na ovom području. Na kraju je prikazan razvitak prerade mlijeka u gradu Bjelovaru, središtu ove regije, koji se zaokružuje postojanjem današnje »SIRELE«.

Uvod

Pisanje povijesti svake naše mljekare uključuje i prikaz općih gospodarskih prilika kraja u kojem je mljekara nastajala, a posebice stanje poljodjelstva i govedarstva.

Na taj način i mljekare postaju slika i odraz mljekarstva pojedinog kraja. Tako i kad pišemo povijest današnje »SIRELE«, neizostavno nam se nameće potreba prikaza i razvoja mljekarstva na području gdje ova mljekara danas djeluje. Očito je da postoji uska veza između ova dva razvoja i da se oni međusobno uvjetuju, postajući zajednički interes proizvođača i prerađivača mlijeka. U novonastalim društvenim i gospodarskim okvirima, ta međuzavisnost interesa poprimati će nove oblike, sve sličnije odnosima u naprednim mljekarskim zemljama.

Razvoj mljekarstva u bilogorsko-podravskom kraju

Kako je uvodno spomenuto, razvoj mljekarstva usko je vezan s razvojem govedarstva. U prošlosti u ovim našim krajevima, govedarstvo je bilo zapušteno i zasnivalo se na uzgoju domaćeg autohtonog goveda i dugorogog podolca. Intenziviranje govedarske proizvodnje započinje u drugoj polovici 19. stoljeća uvođenjem na vlastelinstva rasplodne stoke iz Švicarske. Čistim uzgojem ili križanjem s domaćim kravama, govedo postaje veće i veća mu je proizvodnja mlijeka. Veliki doprinos ovom procesu dalo je i osnivanje Gospodarsko-šumarskog učilišta u Križevcima 1860. godine. Učilište uvodi najprije nizozemsku pasminu goveda, a zatim möllthalsku, čime se udario temelj kasnijeg belansko-pincgavskog goveda, koje je popravljalo seljački uzgoj. Godine 1905. Gospodarsko učilište nabavlja i uvodi simentalno govedo iz pokrajine Baden. Zbog svojih proizvodnih svojstava, ovo je govedo vrlo brzo prihvaćeno u domaćem uzgoju. Već 1908. u Sv. Ivanu

* Referat iznijet na XXXI. hrvatskom simpoziju mljekarskih stručnjaka, u Opatiji 16.-18. 11. 1994.

Žabno osniva se Udruga za uzgoj simentalskog goveda. Slične udruge ubrzo se osnivaju i u drugim mjestima (Gola, Đurđevac, Križevci, Virje, Nova Rača, Novi-grad Podravski, Peteranec, Ferdinandovec, Hlebine, Predavac, Bjelovar, Donji Mosti, Drnje, Kalinovec, Severovci).

Marvogojske udruge nositelji su uzgojnog i selekcijskog rada. Organiziraju se stočarske izložbe i poznati sajmovi rasplodne stoke. I. i II. svjetski rat nepovoljno se odražavaju na rad udruuga, a i na govedarstvo u cjelini.

Nakon II svjetskog rata, udruge se ukidaju, a osnivaju stočarski ogranci po kombinatima i poljoprivrednim zadrugama. Ponovno se uvodi kontrola mlječnosti i selekcijsko-uzgojne mjere. U Križevcima se 1948. osniva Stanica za umjetno osjemenjivanje goveda. Priređuju se stočarske izložbe. Većina stočnog fonda ovog kraja nalazi se u privatnom vlasništvu. Od 1945. do 1965. govedarstvo i uzgojno-selekcijski rad doživljava svoje uspone i padove, da bi najveću krizu doživio u razdoblju od 1960. do 1965. Tada se uvodi premiranje proizvodnje mlijeka. Nakon tzv. Privredne reforme, oživljava govedarska proizvodnja i intezivira se selekcijsko-uzgojni rad. Nositelji tog posla bile su poljoprivredne stanice i mljekarska poduzeća. Selekcijom je obuhvaćen sve veći broj krava.

Organiziraju se stočarske izložbe i sajmovi rasplodne stoke. Mljekare organiziraju ogleдна seljačka domaćinstva, specijalizirana za proizvodnju mlijeka. Bjelovarsko-podravski kraj postaje rasadište domaćeg simentalskog goveda.

Uz ovaj kratak, a time i nepotpun prikaz razvoja govedarstva, valja spomenuti i rad na unapređenju proizvodnje krmnog bilja, koja čini temelj naprednog stočarstva. Tako je već 1927. osnovana u Križevcima prva zadruga naprednih livadara. Broj sličnih zadruga se povećava, te one osnivaju u Križevcima 1929. Savez livadarskih zadruga. Sjedište Saveza se kasnije seli u Đurđevac. Livadarske zadruge bave se uvođenjem novih travnih vrsta i sjemenarstvom, te popravljanjem kvalitete i prinosa tadašnjih prirodnih livada i pašnjaka. Uvodi se i tehnika siliranja stočne hrane. Nakon II svjetskog rata livadarske zadruge prerastaju u sjemenarske zadruge, čiji se rad kasnije nastavlja u poljoprivrednim stanicama.

Ovako opisan uzgojno-stručni rad u govedarstvu i u proizvodnji krmnog bilja, doveo je i do pojave prvih tržišnih viškova mlijeka. Oni su se pojavili najprije na vlastelinskim posjedima. Prva naša mljekarnica otvorena je 1876. u Križevcima na Gospodarsko-šumarskom učilištu. 1885. tu je održan i prvi mljekarski tečaj. Na području Bjelovarsko-križevačke županije 1901. osnivaju se tri mljekarske udruge. Te su udruge bile u Bjelovaru, Vrbovcu i u Koprivnici. One uvode obrtnu preradu tržišnih viškova mlijeka.

Nakon I svjetskog rata, na ovom području otvaraju se zadružne mljekare. Prva zadružna mljekara osnovana je 1923. u Zagrebu pod nazivom Centralna seljačka mljekarska zadruga »SAMOPOMOĆ«. Otkupljivala je mlijeko na području Rovišća, Severina, Kloštra Podravskog, Novigrada Podravskog i Drnja. Poslije su osnovane mljekarske zadruge u Križevcima (1931.), Rovišću (1934.), Gradecu (1934.) i Budrovcu (1934.). Poticajem Gospodarske sloge, 1936. osnivaju se

mljekarske zadruge u Velikom Grđevcu, Pitomači i u Sirovoj Kataleni. Savez mljekarskih zadruga gospodarske sloge iz Zagreba, pred II svjetski rat imao je na bilogorsko-podravskom području slijedeće jedinice: Berek, Bjelovar, Bregi, Bulinac, Cirkvena, Daskatica, Drnje, Đurđevac, Gola, Kloštar, Križevci, Novigrad, Rovišće, Severin, Subotica, Trojstvo i Zdenčec.

Uz zadružne mljekare, na ovom području postoji i 9 privatnih mljekara (Bjelovar, Bolč, Dinjevac, Gola, Gradec, Nova Rača, Pitomača, Trojstvo, Velika Pisanica).

Nakon II svjetskog rata, sve privatne mljekare su nacionalizirane. Uvodi se obvezan otkup mlijeka, koji traje od 1949. do 1951. Na čitavom ovom području, uz stara, otvaraju se i nova sabirališta mlijeka, sa kojih se mlijeko, obično vlakom, otprema u Zagreb.

Uz pomoć UNICEF-a, grade se novi mljekarski pogoni u Gradecu, Cirkveni, a Zagrebačka mljekara 1957. gradi nove mljekare u Žabnu i Dubravi, zadržavši i pogon u Križevcima. To je vrijeme i obiranja mlijeka separatorom, posebice u selima Podravine. U novonastalih prilikama, počinje rasti važnost bjelovarske mljekare kao središnje, koja počinje objedinjavati sveukupno mljekarstvo ovog područja i postaje nositelj njegovog daljnjeg razvoja, uključivši i današnje doba.

Razvoj mljekarstva u Bjelovaru

Razvoj mljekarstva u bjelovarskom kraju i u Bjelovaru kao njegovom središtu, tekao je istovjetno s općim kretanjima u zemaljskom govedarstvu i mljekarstvu šireg područja sjeverozapadne Hrvatske. Na poticaj tadašnjeg velikog župana Bjelovarsko-križevačke županije, Dr. Milutina Kukuljevića – Sakcinskog, osnovana je 1901. Prva bjelovarska mljekarska udruga, koja u kupljenoj kući otvara prvu parnu mljekaru. Poslije (1912.) mljekaru otvara i Dr. Josip Kužilek, koji je mlijeko otkupljivao u okolici Bjelovara. Njegov vozar, Lazo Rakijaš, uvidjevši da se i od mlijeka može živjeti, zajedničkim sredstvima s braćom Petrom i Nikolom, otvara mljekaru u Hrgovljanima, koja se poslije seli u Bjelovar. Ohrabreni uspjehom, grade 1927. novu mljekaru u blizini kolodvora u Bjelovaru, a poslije i u Zagrebu. Njihova mljekara radila je do 1948., kada je nacionalizirana, a svi vozari, radnici i vlasnik prešli na rad u bjelovarski odjel gradske mljekare Zagreb (prijšašnja Horvaćeva mljekara).

Godine 1935. osnovana je u Bjelovaru Vele mljekara Saveza agrarnih zadruga, no ona je brzo prestala s poslovanjem. Njezine pogone u Velikim Sredicama, na mjestu današnje »Tehnike« u zakup uzima »LATEA« d.d. Zagreb-Bjelovar, koja uspješno djeluje do 1943., kada je prodana Savezu mljekarskih zadruga gospodarske sloge.

Razvoj današnje »Sirele«

Začetkom razvoja današnje bjelovarske mljekare, možemo smatrati godinu 1942., kada je započela izgradnja sadašnjih odjeljenja. Naime, već uoči II svjet-

skog rata, odlučeno je da se u Bjelovaru izgradi državni mljekarski zavod s mljekarskom školom i mljekarom.

Zbog ratnih prilika daljnja izgradnja je već 1943. obustavljena. Nastavljena je 1947. No, 1948., zbog Rezolucije informbiroa, češki monter, koji su vodili izgradnju, moraju napustiti gradilište. Gradnju nastavlja naš kadar u otežanim prilikama. Mljekara je puštena u probni rad 1950. Otkupljuje mlijeko na području kotareva Bjelovar, Čazma, Koprivnica i Đurđevac. Proizvodi uglavnom konzumno mlijeko za opskrbu Zagreba, sireve, topljene sireve i kazein. Ubrzo nakon otvorenja, mljekara zapada u poteškoće. Stoga se pripaja Zagrebačkoj mljekari, unutar koje ostaje do 1954., kada se izdvaja kao samostalna »Mljekarska industrija Bjelovar. Tako djeluje 8 godina, do 1962., kada ponovno ulazi u sastav Zagrebačke mljekare. U međuvremenu ukidaju se mljekarski objekti u Dubravi, Gradecu, Žabnu, Drnju, Bregima, Kloštru i drugdje.

Slijede godine zajedničkog razvoja u Zagrebačkoj mljekari, u kojem je današnja »Sirela« stekla svoju proizvodnu fizionomiju. Povećava se otkup mlijeka, formira se prepoznatljivi proizvodni asortiman sireva.

Dezintegracijom Zagrebačke mljekare 1976., koja je bila posljedica sukoba postignutog stupnja razvoja, organizacijskih okvira i metoda upravljanja, »Sirela« se izdvaja kao samostalna radna organizacija i uspješno nastavlja poslovanje. U novonastalim društveno-političkim prilikama uspostave samostalne hrvatske države, 1992. »Sirela« ulazi u pretvorbu vlasništva, gdje većinski vlasnici postaju zaposleni u mljekari i seljaci.

Literatura

- BLAŽEKVIĆ, S. (1985): Bjelovar, Bjelovar.
FELETAR, D. (1973): Podravina, Koprivnica, 1973.
HRVATSKO MLJEKARSKO DRUŠTVO, Dokumentacija, Zagreb.
KAŠTELAN, D. (1954): Kako je došlo do gradnje mljekare u Bjelovaru i koja joj je namjena, **Mljekarstvo**, 4 (3), Zagreb, 1954.
MARKEŠ, M. (1943): Nešto o razvoju i stanju mljekarstva u srednjoj Podravini, **Gospodarski list**, 2 (1), Zagreb.
MILIČIĆ, V. (1981): Prikaz govedarske proizvodnje bilogorsko-podravsko regije s posebnim osvrtom na stočne izložbe u razdoblju od 1968. do 1978., Bjelovar.
»SIRELA« i bilogorsko-podravsko mljekarstvo, Bjelovar, 1989.

Adresa autora:

Mr. Slavko Kirin
Mr. Ivan Štefekov
»Sirela« d.d. Industrija
mliječnih proizvoda, Bjelovar

Primljeno:
18. 11. 1994.